

SANAYİDE KÖYLÜ-İŞÇİ

İktisadî sahada ilerleme, iç yapıda yapacağımız işlerin en başında gelir. Bu işleri iki genel başlık altında toplayabiliriz: Ziraatte kalkınma, sanayide kalkınma. Memleketimiz esas itibarile ziraatçı olduğundan bir çoklarımızın kafasında ziraatte kalkınma daha mühim bir yer alıyor. Ziraat ve köyün ehemmiyetini hiç bir zaman küçükmemekle beraber bu madalyanın bir de öbür tarafı olduğuna, bir şehirleşme ve sanayileşme meselesi mevcut olduğuna birkaç yazımda işaret etmişim. Köyün şehirle, ziraatin sanayi ile olan münasebeti üzerinde durmuşum. Şimdi de bu mevzuu sanayi bakımından incelemek istiyorum.

Bugün memleketimizin ziraatçı ve nüfusumuzun ekseriyetinin köylü oluşu ziraatte kalkınmanın sanayileşmeden daha mühim bir mesele olduğuna delâlet etmez. Memleketimizin istikbali ve milletler arası münasebetlerindeki mevki bakımından sanayiın belki daha da mühim bir rolü olacaktır. Garp medeniyeti dediğimiz çevreye dahil cemiyetler sanayici cemiyetlerdir. Bugünkü mevkilerini sanayileşmeğe borçludurlar. İkincisi, milletler arası münasebetlerinde hâkim olan cemiyetler sanayicidirler. Daha evvelki yazılarımda da dediğim gibi sanayi ziraate, şehir köye hâkimdir. İmperyalizmin bir şekli memleketleri ilhak etmekse, diğer daha vasıtalı bir şekli de ham madde menbaı ve mamul eşya için pazar olarak telakki edilen memleketlerin sanayileşmesine mani olmak, hatta mevcut sanayii körletmektir. Sadece ziraat memleketi olarak kaldıkları müddetçe sanayileşmiş cemiyetler bu memleketlerle olan münasibetlerinde hâkim bir rol oynarlar. Bunun için memleketimiz sadece ziraatçı olarak kalamaz.

Sanayileşmenin ehemmiyeti sadece memleketin refahını arttırmak, harice para vermemek, memlekette iş fırsatlarını artırmak değildir. Asıl ehemmiyeti sanayileşmenin memleket sosyal yapısında ve milletler arası münasibetlerindeki mevkide meydana getirdiği değişikliktir. Sanayileşmeye taraftar olmamızın sebebi otarşiye inanmak değildir. Tabii şartları ve münasebetleri zorlayarak kendi kendine yeter bir hale gelmeğe çalışmak çok pahalı, kaynakları israf edici bir teşebbüstür ve mümkün de değildir. Fakat mevcut imkânlardan en son derecede faydalanarak sanayileşmek gerektir.

Köy kalkınması bahsinde bu meselenin şehir ve şehirleşme ile olan ilgisini incelemiştik. Diğer taraftan sanayileşme de köy ve ziraat meselesi ile yakından ilgilidir. Evvelce de dediğim gibi unutulmaması lâzım gelen nokta, köy ve şehir, ziraat ve sanayiın ancak bir bütün halinde mütalaa edilebileceğidir; bu iki sahada kalkınma ancak beraber olabilir. Avrupa tarihinde sınaî inkılâptan bahsedilir, çok zaman bu sınaî inkılâpla beraber daha göze çarpan ziraî bir inkılâbın da yer aldığı unutulur. Sanayileşme ile ziraî ilerleme iki noktadan birbirine bağlıdır: 1) Sanayi bir şehir işidir, sanayiın ilerlemesi şehirlerin büyümesine, şehirleşmenin artması da sanayiın inkişafına yardım eder. Şehirler, nüfusun tabii artması ile büyümeyiz; ziraat munta-

kalarından göçen nüfusla büyürler. Sanayi de ziraat mıntakalarından şehre göçen bu nüfusu kullanır. Sanayide kullanılan emeği topraktan kopmuş olan nüfus temin eder. Nüfusun topraktan kopması için ziraî istihlal usul ve aletlerinin ilerlemesi gerekir. Ancak o zaman ziraatte istihlal düşmeden, hatta artarak nüfusun bir kısmının ziraatten sanayie geçmesi mümkün olur. 2) Sanayileşme neticesinde gittikçe şehirlerde toplanan nüfus gıdasını kendi istihlal etmez; bu nüfus toprağı sürenler tarafından beslenir. Bunun mümkün olabilmesi için de-şehirlerdeki milyonların beslenebilmesi için de-istihlalde artım olması gerekir. Ancak ileri bir teknolojinin tatbiki ile az emek-az nüfus-kullandığımız halde istihlal artırabiliriz; şehir ve sanayi nüfusunu besleyebiliriz. Ziraatteki bu ilerlemeler şehirleşme ve sanayileşme için bu imkânları verirken, sanayileşmenin ilerlemesi ziraî kalkınmayı destekliyecektir. Ziraatin muhtaç olduğu âletleri, makineleri, sınaî gübreyi, ilâçları, aşları ve ziraî nüfusun ihtiyacı olan mamul istihlal eşyasını temin edecektir. Ziraî ve sınaî kalkınma da karşılıklı tesirler vardır.

Sanayiın kullanacağı emeği topraktan kopmuş nüfus temin eder, dedik. Henüz yeni olan memleket sanayiimizde de böyle olmuştur. Madenlerimizde, fabrikalarımızda köyden kopan köylü çalışıyor. Nüfusun bir kısmının ziraatten sanayie geçişi mühim bir mesele doğuruyor: Birbirinden keskin surette ayrı içtimaî muhit değiştiren fertlerin yeni şartlara intibakı meselesi. Ziraatte ve sanayide iş şartları büsbütün başkadır; köyde ve şehirde hayat birbirine hiç benzemez. Ziraatle sanayi ve köyle şehir arasındaki, farklar ne kadar keskin olursa şehre gelen ferdin yeni şartlara intibakı o kadar güç olur. Yeni şartlara uymıyan fert içinde tutunamaz. İç huzursuzluğunun verdiği itişle ya mütemadiyen iş değiştirir; yahut da kolayını bulduğu ilk fırsatta alıştığı eski şartlara, köyüne, tarlasına döner. Bu vaziyet sanayide işçinin mütemadiyen devretmesini intaç eder. Bir sene zarfında bir fabrikaya mecmu amele miktarının bir kaç misli işçi girip çıkmış olabilir. Bu hal sanayide israfa sebep olur, işler aksar; maliyet fiyatı yükselir. İşçiyi işinin başında tutabilmek en ileri sanayi memleketlerinde bile mühim bir meseledir. Bizim gibi yeni sanayileşen, sanayi hayatına alışkan işçi zümreleri belirmemiş, köyle şehri birbirinden çok farklı olan bir memlekette bu mesele daha da büyük mikyasta kendini gösterir. İş değiştirmenin temami ile önüne geçilemez; çünkü ferde işini beğenmediği halde değiştirmek hakkı verilmiştir. İşçinin bu hakkını tanımamak onu zorla muayyen bir işe bağlamaktır; bu ise vatandaşın ferdi hürriyetine tecavüzdür; orta zamanların toprağa bağlı, hürriyetsiz serf sınıfı gibi sanayie bağlı hürriyetsiz bir sınaî serf sınıfının belirmesi olur. Şu halde, şu sualin cevabını araştırmak ve ona göre tedbirler almak icap ediyor: Köylü-işçi neden işinde kalmak istemiyor?

Ziraî nüfusun şehirlere ve sanayie göçmesi iki türlü olur. Birinde fert, ziraatte geçimini temin edemez veya bu geçimin temin ettiği hayat seviyesini beğenmez, daha iyi, daha ferahlı bir hayat yaşamak, şehir hayatının nimetlerinden istifade etmek için şehre gider. Burada şehre göçmeğe götüren âmiller daha ziyade şehrin çekici vasıflarıdır. Garp memleketlerinde nüfusun şehre göçmesi bu "hayatını yükseltmek ve iyileştirmek" gayesi ile olur. İkinci göçme şeklinde nüfus şehre gitmek istemediği, özenmediği, hayatını değiştirmek gayesini gütmeyişi halde sırf köyünde, ziraatte geçimini temin edemediğinden şehre gitmeğe mecbur olur. Burada şehre göçme,

şehrin çekici vasıflarından ziyade köyün ve ziraatin uzaklaştırıcı şartlarından dolayıdır. Bizde nüfusun köyden şehre göçmesi bu ikinci şekildedir. Köylü mecbur olarak şehre gider; psikolojik istikameti şehre değil köye çevrilmiştir. Şehirdeki fırsatlardan faydalanarak köyde bir parça tarla veya bir çift öküz edinecek kadar para edindi mi, köyüne döner. Şehirdeki işi onun mutad geçim vasıtası değildir; ileride köyde geçimini temin edebilmek için sermaye biriktirmek vasıtasıdır. İşçinin sanayide kalması için nüfusun şehre göçmesi, yukarıda işaret ettiğimiz birinci çeşitten bir göçme haline gelmelidir. Bu hangi şartlarla mümkündür?

Birincisi, köylünün tekrar köyüne, ziraate dönmek imkânları olmamalıdır. Fert bir çift öküz edindiği halde sürülecek boş toprak köyde mevcut olduğu müddetçe köylü köyüne döner. Zaten köylü sürülecek toprak olduğu halde kendisinin satın alacak parası veya işleyecek vasıtaları olmadığı için şehre gitmiştir. Bu vasıtaları temin edecek kadar para biriktirince işlenmemiş toprağa dönecektir. Ziraî nüfus ziraî istihlal için fazla gelmelidir. Sürülecek toprağın hepsi ve büyük randımanla işlenirse, arta kalan nüfus şehre gitmek ve orada kalmak mecburiyetinde olacaktır. Daha az emekle toprağın hepsini işlemek ise ileri bir teknoloji ile mümkündür. Bunun için ziraî ilerleme, sanayie işçi temin etmek ve işçiyi sanayide tutmak meselesi ile yakından ilişkilidir.

Diğer taraftan köylünün hayat seviyesini yükseltmek, onda yeni “ihtiyaçlar” doğurtmak lâzımdır. Hayat seviyesi yükseldiği zaman yeni ihtiyaçlar kendiliğinden doğacaktır. Şimdiki halde köylünün hayat seviyesi düşüktür; ihtiyaçları asgarî deededir. Bugünkü sosyal sistem ve onun yarattığı kıymetler altında köylü bu az miktarda ihtiyaçları tatmin olunduktan sonra daha fazlasını elde etmek için uğraşmamaktadır. Bunun için konuştuğum bazı sanayiciler köylü-işçiye fazla ücret vermemek taraftarındırlar; hiç değilse bu hususta tereddüt ediyorlar. “Fabrikada tutmak için ücretini yükseltiyorsunuz, bu sefer tarla veya öküz satın almak için gereken parayı daha çabuk biriktiriyor, daha evel işinden ayrılıyor; belki de ücretleri yükseltmek doğru değil,” diyorlar. Bu sakat bir düşüncedir. İşçiyi daha bir zaman fabrikada tutabilmek için hakkı olan parasını kesmek nasıl haklı görülebilir? Bu çeşitten bir işçi meselesi ve teklif edilen tarzda bir hal çaresinin tatbiki bazı Garp imperyalist devletlerinin sömürgelerinde görülmüştür. İhtiyaçları az olan, para ekonomisine girmemiş olan iptidâî cemiyetlerin fertleri beyazların kurdukları plantasyonlarda çalışmak istemiyorlardı. Para onlar için bir kıymet değildi. Bunun üzerine müstemleke idareleri yerlilere para vergisi koydular. Vergiyi verebilmek için yerliler çalışmaya mecbur oluyorlardı. Bu suretle plantasyonlara işçi temin ediliyordu. Bizdeki sınaî işçi meselesini bu tarzda halletmeğe kalkmak hem meseleyi hal etmez; yalnız, işçi bir ay duracağına iki ay durmuş olur; hem de Garp imperyalizminin yerlileri istismar ettiği gibi işçilerimizin istismarı demek olur.

Yapılması icap eden şey, köylü-işçiye alacağı fazla parayı sarfettirebilmek, onu kerpiç bir ev, bir çift öküz, kara sapan ve bir kaç metre basma ile tatmin olunmaktan kurtarmaktır; kısacası onun hayat seviyesini yükseltmektir. Hayat seviyesini yükseltmek iki cihetten başarılabilir:

Biri, köyün sosyal şartlarını değiştirmek; köy kalkınmasını temin etmek; daha iyi ev, daha iyi eşya, daha iyi elbise, tam kadrolu mektep, gazete, radyo, telefon, okuma

odaları, eğlence teşkilâtı gibi şartları “ihtiyaç” haline getirmektir. Köyün sosyal kıymetlerini değiştirmektir. Bunlar da evvelâ köyün iktisadî bünyesini kalkındırmak, ziraî verimi arttırmakla olur.

Diğer taraftan, şehirdeki köylü-işçiye şehir hayatına alıştırmak, onun şehirdeki hayatını düzenleştirmek gerektir. Fabrikanın yanında bir işçi mahallesi kurmak, işçiye ucuz ev temin etmek, aşevi açmak yeter değildir. Bunlar en az yapılacak şeylerdir. Bunun yanında bir de işçinin sosyal hayatına düzen vermek gerektir. İşçi şehirde yalnızdır; köyünden uzakta kendisini kaybolmuş hisseder; şehri yadırgar. Onu bu muhite alıştırmak, hayatını teşkilâtlandırmak icap eder. Sürü halinde yaşamak insanı “tatmin etmez. İnsanın çalışabilmesi için diğer normal insan münasebetlerine ve faaliyetlerine ihtiyaçları vardır. İşçiye bir cemaat -communauté- hayatı temin etmek lâzımdır. Şehir hayatına yabancı olan bu fertle bir insan olarak alâkadar olmalıyız. O, sadece bir fabrikanın yevmiye defterinde filan numaralı, şu kadar ücretli “bir işçi” değildir; herşeyden evvel bir insandır ve bir insan olarak meşgul olunmalıdır.

İşçi kolonilerinin yalnız birer erkek cemaatı olmalarını da önlemek çareleri düşünülmelidir. Yalnız erkeklerden müteşekkil bir cemaat normal değildir; böyle bir cemaatte normal hayat şartları ve münasebetleri yerleşemez. Böyle cemaatlerde içki, kumar, derbederlik, hatta cürümler yaygın olur. Cemaat teşkilâtı, “efkârı umumiyesi” beliremez; cemaatin fertler üzerindeki kontrolü zayıflar. Bunun için evli işçileri ailelerini getirmeğe, bekârları evlenmeğe teşvik etmelidir. Bu teşvik hayat şartlarında -meselâ mesken temininde- kolaylık ve imtiyaz, ücretin arttırılması, para mükâfatı gibi tedbirler olabilir.

İşçilerin sosyal hayatını teşkilâtlandırırken bunu tepeden inme bir plan ve emirle yapmağa kalkışmak muvaffakiyetsizliğe götürür. Bizim kendi miyarlarımıza göre kurduğumuz bir teşkilât köylü-işçi için hiç de tatmin etmeyici olabilir. Meselâ sinemanın yanında, davul zurna ile mahallî rakıslara, köylerde gece eğlentilerinde yarı irticalen yarı muayyen kalıplara göre çıkarılan oyunlara da yer verilebilir. Hatta bu sonunculardan biraz teşkilât ve öndercilikle halk tiyatroları çıkabilir. İşçiye anlayabilecek, onların arasına karışabilecek sosyal teşkilâtçı ve önderlere ihtiyaç vardır. Bunlar kendileri, evelce hazırlanmış katı bir programa göre, emirle işçinin sosyal hayatını teşkilâtlandırmağa kalkmamalı, fakat işçinin kendi hayatını yine kendine uygun gelen tarzda teşkilâtlandırmasına yardım etmelidirler.

Hülâsa: Sanayide kalkınma ancak ziraatte kalkınma ile beraber başarılabilir. Ziraatte kalkınma hem sanayie işçi temin edecek ve bu işçinin tekrar köye dönmesine mani olacaktır; hem de köylünün hayat seviyesini yükselterek onda yeni ihtiyaçlar doğuracak, biraz para biriktirince işden ayrılmasına meydan vermiyecektir. Diğer taraftan şehirdeki işçilerle meşgul olmak onlara normal bir cemaat hayatı temin etmek lâzımdır. Fabrika kurmak sadece bir bina ve makine mühendisliği işi değildir. Bunun bir de insan cephesi, bir “Sosyal mühendislik” cephesi vardır.

Yurt ve Dünya, Sayı 15-16, Nisan 1942